

פתיחה לספר משלי

דף לימוד על תהלים קמ"ט-ק"נ ומשלי א'-ג' - שבוע מס' 143

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

תהלים פרק קמ"ט - קריאה לחסידי ה' להלל אותו ולשמוח ביחסו המיוחד אליהם

תהלים פרק ק"נ - קריאה להלל את ה' בכלי נגינה שונים

משלי פרק א' - פתיחה, ונאום ראשון של האב לבנו - קריאה להליכה בדרך החכמה ולזהירות מהחטאים

משלי פרק ב' - נאום שני של האב לבנו - החכמה היא אלוהית וההקשבה לה מובילה לטוב ולהצלחה

משלי פרק ג' - נאום שלישי של האב לבנו - הדרכה לניהול החיים בדרך החכמה האלוהית

מבט על ספר משלי

א. "משלי" - מהו משל?

בדרך כלל אנו משתמשים במילה "משל" במובן של אלגוריה - סיפור שמטרתו להעביר מסר חינוכי. לאור הבנה זאת, רבים מהמפרשים פירשו את ספר "משלי" כולו כאלגוריה ולא כפשוטו. וכך כותב רש"י בתחילת פירושו לספר משלי:

רש"י למשלי א', א:

(א) משלי - כל דבריו דוגמות ומשלים. משל התורה באשה טובה ומשל העובדי גלולים באשה זונה.

רש"י, ומפרשים נוספים, פירשו את כל ספר משלי כמשל, כך שהחכמה בספר משלי היא משל לתורה, והאישה הזרה היא משל לתרבות זרה/עבודה זרה, וכן הלאה. אולם, נראה כי לא הכרחי לפרש את כל הספר כמשל, מאחר ולמילה "משל" בתנ"ך יש משמעויות נוספות:

א. פתגם או אימרה. כגון: על כן היתה למשל הגם שאול פגבאים (שמואל א' י', יב).

ב. נאום נבואי. כמו שמצאנו אצל בלעם: וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל (במדבר כ"ג, ז).

ג. נאום הגותי. כמו שמצאנו לגבי איוב: ויסף איוב שאת משלו ויאמר (איוב כ"ז, א).

ד. קינה. לדוגמה, קינתו של ישעיה על מלך בבל: ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרתי איך שבת נגש שבתה מדהבה (ישעיה י"ד, ד).

המכנה המשותף לכל המשמעויות של המילה "משל" הוא דבר חכמה הנאמר בלשון מליצית. אם כן, נראה כי על פי הפשט ספר משלי איננו מכיל דווקא "משלים" במובן של אלגוריה, אלא **דברי חכמה, הנאמרים בצורה של נאומים הגותיים ופתגמים בלשון מליצית** (וחלקם גם משלים).

ב. מטרת הספר - לדעת חכמה ומוסר

כבר בפתחת הספר מוצהרת מטרתו של הספר באופן ברור: **מְשָׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסֵר לְהִבִּין אֲמָרֵי בִינָה: לְקַחַת מוֹסֵר הַשְּׂבִיל צְדָק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׁרָיִם: לְהַתְּ לַפְתָּאִים עֲרָמָה לְנַעַר דַּעַת וּמְזֻמָּה: יִשְׁמַע חָכָם וְיִזְכֹּף לְקַח וְנִבּוֹן תְּחַבְּלוֹת יִקְנֶה: לְהִבִּין מְשָׁל וּמְלִיצָה דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידָתָם: יִרְאֵת ה' רֵאשִׁית דַּעַת חֲכָמָה וּמוֹסֵר אֲוִילִים בָּזוּ (א', א-ז) - ספר משלי נפתח בהצהרה שמטרתו ללמד חכמה ומוסר, המביאים להתנהלות נכונה בעולם.**

הידעת?

ספרות החכמה היא סוגה ספרותית בתנ"ך המקובלת גם בספרות של עמים קדומים אחרים (בעיקר מצרים ובבל). בתנ"ך יש שלושה ספרי חכמה: איוב, משלי וקהלת (וגם כמה ממזמורי תהילים).

מה מאפיין את ספרי החכמה?

ספרות החכמה עוסקת בנושאים אנושיים ופילוסופיים כלליים הפונים לכל אדם, ללא קשר ללאום, דת או תרבות. לכן, בספרות החכמה לא נזכרים אירועים היסטוריים לאומיים או מצוות דתיות, אך אחד הנושאים המרכזיים בספרות החכמה הוא שאלת האמונה באל והיחסים בין האדם לאלוהיו (שאלה זו העסיקה גם עמים קדומים אחרים בהקשר עבודת האילים שלהם). במרכז של ספרות החכמה נמצאות שאלות קיומיות הנוגעות לחייו של האדם, כגון: שכר ועונש, גורל האדם, משמעות החיים, הטוב והרע, המוות, הסבל האנושי, יחסי האדם עם אלוהיו ועוד. ספרות החכמה נכתבה ברובה על ידי שכבת סופרים, שהיו יועצים בחצר המלוכה והשתתפו בניהול ענייני המדינה כגון יחסי חוץ (ולכן הם ידעו שפות זרות), פוליטיקה פנימית וחינוך בני האצולה. בספרות החכמה, מקור החכמה הוא כפול: הלמידה (מאב לבן, ממורה לתלמיד) והאל (מקור החכמה האנושית בחכמה האלוהית, גם בישראל וגם אצל העמים עובדי אילים).

סרטון

צפו בסרטון פתיחה לספר משלי מתוך אתר 929, בו מוצג ספר משלי כ"בית ספר לחכמה".

ג. מבנה הספר:

ספר משלי מכיל קבצים רבים של דברי חכמה. כותרתו של הספר משייכת אותו לשלמה, והמדרש מחלק את הספר לשלושה קבצים שנאמרו על ידי שלמה:

שיר השירים רבה פרשה א, י'

ג' משלות אמר, "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל" (משלי א'); "משלי שלמה בן חכם ישמח אב" (משלי י') "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה" (משלי כ"ה).

כפי שאומר המדרש, ספר משלי מכיל שלושה קבצים מרכזיים של "משלי שלמה". אולם עיון בספר מגלה שישנם בספר כמה קבצים של דברי חכמים אחרים:

- "דברי חכמים" (כ"ב יז - כ"ד, כב; כ"ד, כג-לד)
- "דברי אגור בן יקה" (ל', א-יד)
- "לעלוקה" (ל', טו-לג)
- "דברי למואל" (ל"א, א-ט)
- השיר "אשת חיל" (ל"א, י-לא)

אם כן, הספר בנוי משלושה קבצים גדולים של דברי חכמה המיוחסים לשלמה, ועוד שני נספחים: לאחר הקובץ השני של משלי שלמה מופיע נספח המכיל דברי חכמים אנונימיים, ולאחר הקובץ השלישי של משלי שלמה מופיע נספח ובו דברי חכמים הידועים בשמם (על חלוקת הספר ראו בהקדמת המאירי לספר משלי ובמבוא דעת מקרא לספר משלי).

לפניכם סרגל המבנה של ספר משלי, מתוך "[הפרק היומי](#)" באתר התנ"ך (לחצו על הקישור לצפייה בסרגל בצורה מיטבית. הסרגל מופיע בהגדלה בקובץ המקורות המצורף).

דברי חכמים		... משלי שלמה אשר העתי...		דברי חכמים		אסופה שניה - משלי שלמה													אסופה ראשונה - משלי שלמה בן דוד													
אשת חיל	דברי למואל	דברי אגור ומלוכה	משלי צדיקים ורשעים	אסופת משלים	דברי חסיד ואהרות	מנחם חנניה ומוסר													תבנית	תבנית	תבנית	תבנית										
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב	

לימוד מעמיק

החינוך לחכמה בספר משלי

בשיעור זה נעיין בקצרה בכמה רעיונות מרכזיים בספר משלי, המופיעים בפרקים הראשונים של הספר. רעיונות אלה יורחבו בע"ה בשיעורים הבאים.

חלק א - החכמה ויראת ה':

כבר בתחילת הספר מודגש הקשר ההדוק בין חכמה לבין יראת ה': יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אפילו בן זמננו (א', ז) - יראת ה' היא הבסיס לכל לימוד חכמה, וההקשבה לחכמה מובילה ליראת ה'. כפי שנראה בהמשך, החכמה עליה מדבר ספר משלי איננה מדעי הטבע והמתמטיקה אלא דרכי הנהגה טובות, מוסריות, המובילות לצדיקות ולהצלחה בחיים. הספר טוען שכדי להגיע להנהגה מוסרית נכונה, יש צורך ביראת ה' ובהקשבה לדבר ה', כפי שמפרש מלבי"ם:

מלבי"ם למשלי א', ז:

יראת ה' ראשית דעת - ...שחכמת ההנדסה תבנה יסודותיה על החוש והמושכלות ראשונות, חכמת הטבע מיוסדת על הבחינה והנסיון, אבל חכמת התורה וחכמת המדות הנזכרת בספר זה בשם חכמה סתם, התחלתיה לא יודעו במופת השכל כנ"ל והיא מקובלת מה' אשר הכינה וגם חקרה, אם כן, אי אפשר להגיע בה לכלל דעת שידע אותה בידיעה ברורה רק ע"י המוסר ויראת ה'.

רעיון זה מופיע בהרחבה בפרקים הראשונים של הספר: להקשיב לחכמה אנו תמיד תפסה לבדך לתבונה: ... אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא (ב', ב-ה) - החכמה מובילה ליראת ה'. מיד לאחר מכן מבהיר הכתוב: פ' ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (ב', ו). נראה כי פסוק זה הוא בסיסי ומהותי ביותר בספר משלי - החכמה היא אלוהית ולא אנושית. לכן, לימוד החכמה מבוסס על יראת ה' והקשבה לחכמה האלוהית, ולכן יראת ה' ראשית דעת (א', ז).

שיר:

האזינו לשיר "בני" מאת יעקב שוואקי. השיר מאגד כמה פסוקים מפרק ג' (פס' יא-יב ולאחר מכן פס' א). תוך כדי שמיעת השיר עיינו בפרק ג' פס' א-יח וחשבו מהו המסר של יחידה הזו.

פרק ג' פס' א-יח מתאר את חשיבות ההקשבה לחכמה ואת הדרך להגיע אל החכמה. הפסוקים מדגישים שכדי להגיע לחכמה האמתית, האדם איננו צריך לחקור בעצמו בעזרת שכלו, אלא צריך להיות ירא ה', ולהקשיב לחכמה האלוהית והמועברת אליו במסורת מהוריו: **בְּנֵי תוֹרָתִי אֵל תִּשְׁכַּח וּמִצְוֹתַי יִצַּר לְבָבְךָ: כִּי אֲרֹךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ... בְּטַח אֵל ה' בְּכָל לְבָבְךָ וְאֵל בִּינְתְּךָ אֵל תִּשְׁעֵן: בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּע הוּא וְהוּא יִישֵׁר אֶרְצוֹתֶיךָ: אֵל תִּהְיֶה חָכֵם בְּעֵינֶיךָ יִרְא אֶת ה' וְסוֹד מִרְעֵ... מוֹסֵר ה' בְּנֵי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקְלַץ בְּתוֹכְחָתוֹ: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ וְכָאֵב אֶת בֶּן יִרְצֶה (ג', א-יב).**

זווית אישית

מה דעתכם על הקשר שמציב ספר משלי בין לימוד החכמה לבין יראת ה' וקבלת המסורת?

חלק ב - חכמה וצדיקות, סכלות ורשעות:

מאחר והחכמה היא אלוהית, ויש קשר הדוק בין חכמה ליראת ה', ספר משלי מדגיש שוב ושוב שהאדם החכם הוא צדיק ואילו הרשע הוא טיפש. **החכמה מובילה להליכה בדרך הטוב ואילו הטיפשות מובילה את האדם אל הרוע: לְהִקְשִׁיב לְחִכְמָה אֲזַנְךָ תִּטֵּה לְבָבְךָ לְתִבּוֹנָה... אִז תִּבְיִן יִרְאֵת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא... אִז תִּבְיִן צָדֵק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׂרָיִם כָּל מַעֲגַל טוֹב: כִּי תִבּוֹא חִכְמָה בְּלִבְךָ וְדַעַת לִנְפְשְׁךָ יִנְעַם... לְהִצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תִּהְפְּכוֹת: הַעֲזִיבוּ אֶרְצוֹת יִשְׂרָאֵל לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי חֲשָׁךְ: הַשְּׁמַחִים לַעֲשׂוֹת רָע יִגְלוּ בְּתִהְפְּכוֹת רָע: (ב', ב-ד)**

שאלה למחשבה:

האמנם טיפשות ורשעות הולכים תמיד יחד? האמנם חכמה וצדיקות הולכות יחד? נסו להבין את כוונתו של ספר משלי בעניין זה.

חלק ג - תורת הגמול בספר משלי:

ספר משלי מציג את תורת הגמול בצורה מאד פשוטה וברורה: **צדיק וטוב לו. רשע ורע לו.** האדם החכם הוא האדם הצדיק, ירא ה', והוא מצליח בחיים וזוכה לגמול טוב בעולם הזה. לעומת זאת, האדם הטיפש הוא החוטא, הרשע, והוא מפסיד, מקבל את עונשו: **אֲשֶׁרִי אָדָם מִצָּא חִכְמָה וְאָדָם יִפִּיק תִּבּוֹנָה: אֲרֹךְ יָמִים בְּיָמֵינָה בְּשִׂמְאוּלָה עֲשֵׂר וְכָבוֹד: דְרָכֵיהָ דְרָכֵי נֵעַם וְכָל נְתִיבֶיהָ שְׁלוֹם: עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיהָ מֵאֲשֶׁר... אִז תִּלְךָ לְבִטָּח דְרָכֶיךָ וְגִלְךָ לֹא תִגְוֶה: אִם תִּשְׁכַּח לֹא תִפְחָד וְשִׁכְבְּתָה וְעָרְבָה שְׁנָתְךָ... אֵל תִּקְנָא בְּאִישׁ חָמָס וְאֵל תִּבְחַר בְּכָל דְרָכָיו... מְאֵרֵת ה' בְּבֵית רָשָׁע וְגוֹה צְדִיקִים יִבְרָךְ... כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וְכֹסְלִים מֵרִים קְלוּז (ג', יג-לה).** וכך מסכם פרופ' גרינץ את התפיסה של ספר משלי:

פרופ' יהושע מ. גרינץ:

ספר משלי הוא ספר הבטחון. בטחון באל ובדרך ישר באדם: ארץ ניתנה ביד צדיק... אין לו לאדם אלא ללכת בדרך תום, לשמור מוסר, לשחר את הטוב, לירא את השם, להיות חרוץ במעשה - וארץ ניתנה לו: דרכו נכונה לפניו ופעלו שלם לו ולזרעו אחריו. **יש עין צופיה... ויש גמול אמת - לצדיק ולרשע... ויש סדר מוסרי בעולם:** "צדיק לעולם בל ימוט ורשעים לא ישכנו ארץ" (י', ל)... מתוך האמונה השלימה השולטת כאן, שהצדיק הוא העושה מצוות החכמה, המטה לבו לתבונה למען ילך "בדרך טובים", עולה כאן ממילא גם השוואה המיוחדת, שבעצם הצדיק האמיתי הוא גם החכם האמיתי, ואילו הרשע הוא גם אויל ועצל... האויל כאן הוא הניגוד לצדיק והוא עומד כאן במקום הרשע... מעשי החכם הם מעשי צדיק, כשם שלהפך - דרך האויל הוא עצם דרך הרשע; "ותועבת כסילים סור מרע" (י"ג, יט). הוי אומר: **החכמה מראה דרך ישר לאדם והיא דרך ההצלחה. מהן מידותיה של דרך ישרה זו, אותן מלמד ספר משלי.** (על ספר משלי, פרופ' גרינץ מתוך כתב העת "עיונים" כ"ז. [לחץ כאן לקריאת המאמר באתר דעת](#))

שאלה למחשבה:

נזכר לרגע במזמורי תהלים, שהציגו מציאות מורכבת יותר, בה האדם הצדיק מתמודד עם רשעים אשר מצליחים בחייהם ואף רודפים אותו וגוברים עליו. הצדיק מתחזק בעזרת הבטחון בה' ובעזרת האמונה שבסופו של דבר הרשעים יקבלו את גמולם, אך הוא נתון בהתמודדות בנושא זה לכל אורך ספר תהלים. נסו לחשוב על התמונה העולה מספר משלי לעומת התמונה העולה מספר תהלים. מה המשמעות של הצגת שתי התמונות השונות בשני ספרים שונים? מה ניתן ללמוד מכך על מטרתו של ספר משלי, לעומת מטרתו של ספר תהלים?

חלק ד - חינוך האב לבנו:

פרקים א'-ז' בספר משלי מכילים נאומים חינוכיים של האב לבנו. האב קורא לבנו ללמוד את החכמה ומלמד אותו מהי הדרך הנכונה להתנהלות טובה בחיים. באופן כללי, כל ספר משלי מכיל הדרכות חינוכיות, גם אם הן לא מוצגות כפניה ישירה של אב לבנו, אלא כדברי החכם אל קהל שומעיו. כפי שראינו, התמונה המוצגת לבן או לתלמיד היא חד משמעית:
א. לימוד החכמה איננו עצמאי אלא עובר מאב לבנו. על הבן לשמוע בקול אביו וללמוד ממנו.
ב. השמיעה בקול האב מובילה לחכמה.
ג. החכמה מביאה לצדיקות.
ד. החכמה והצדיקות מובילות להצלחה בחיים.
כך ספר משלי מצייר עבור הבן/התלמיד תמונת עולם מאד ברורה פשוטה ומשכנעת.

זווית אישית

חשבו על דרך החינוך שלכם: עד כמה היא פשוטה וחד-משמעית ועד כמה היא מכילה מורכבויות? מה היתרון של הפשטות והבהירות ומהו החיסרון בדרך זו? מה היתרון והחיסרון בדרך של החינוך המורכב? למי/מתי מתאימה כל אחת מן הדרכים?

חלק ה - האישה הזרה:

בספר משלי מופיעה בכמה מקומות האזהרה מפני אישה זרה.

שאלה לעיון:

קראו את הפסוקים וחשבו: מה כוונת הפסוקים? מפני מה הם מזהירים את הלומד?

וְהִצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכַרְיָה אֲמֶרְיָה הַחֲלִיקָה: הֵעֲזַבְתָּ אֶלּוּף נְעוּרֶיךָ וְאֶת בְּרִית אֱלֹהֶיךָ שָׁכַחָה: כִּי שָׁחָה אֶל מוֹת בֵּיתָהּ וְאֶל רְפָאִים מִעֲגֻלְתֶּיהָ: כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁגּוּ אַרְחֹת חַיִּים (ב', טז-יט).

קראו את הפירושים הבאים ושימו לב להבדל המהותי ביניהם בפרוש הפסוקים:

רש"י למשלי ב', טז:

מאשה זרה - מכנסייה של אפיקורסות והיא המינות. ולא יתכן לומר שלא דבר אלא על המנאפת ממש כי מה שבחה של תורה שאמר כאן להצילך מאשה זרה ולא מעבירה אחרת? אלא זו מינות שהוא פריקת עול של כל המצות:

אבן עזרא למשלי ב', טז:

להצילך - פירושו כי כאשר התבונה תנצרכה מאיש רע כן תצילך מאשה רעה ונכריה בעבור שלא למדו מעשה הטוב כאילו הם מזרע זר ונכרי:

רש"י מפרש את האישה הזרה כמשל לכפירה, ופוסל את האפשרות שהכתוב מתכוון ל"אשה זרה" כפשוטו - ניאוף.

לעומת זאת, א"ע טוען שיש לפרש את הפסוק כפשוטו - האב מזהיר את בנו מפני ניאוף. החכמה מצילה את האדם מאשה רעה, מבגידה, כשם שבפסוקים קודמים נאמר שהחכמה מצילה את האדם מהתחברות עם איש רע.

אם כן, חזרנו אל הנקודה בה פתחנו את השיעור - ניתן לפרש את ספר משלי כמשל העוסק במעלת התורה ובאזהרה מפני חכמות אחרות. ויחד עם זאת, על פי הפשט, ספר משלי מכיל פתגמים ונאומי חכמה המדריכים את האדם להתנהגות מוסרית ראויה ומועילה.

חלק ו - חכמת שלמה:

חכמת שלמה הייתה ידועה מאד, וספר מלכים מספר עליה ומניח אותה כאבן היסוד של מלכותו המפוארת. בתחילת מלכותו (מל"א ג') ביקש שלמה מה' חכמה, כדי לשפוט את העם בצדק, ואכן הוא קיבל מה' חכמה, והשכיל להשתמש בה בצורה מיטבית כדי להביא את הממלכה לשיא שלא היה כמותו בכל המובנים האפשריים. וכך מתאר ספר מלכים את חכמתו של שלמה: וַיֵּתֶן אֱלֹהִים חָכְמָה לְשִׁלְמֹה וַתְּבוֹנֶה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֵב לֵב כַּחַל אֲשֶׁר עַל שֵׁפֶת הַיָּם: וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מִחָכְמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם וּמִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם: וַיַּחֲכֵם מֶלֶךְ הָאֲדָם מֵאִתֵּן הָאֲזֹרָחִי וְהַיִּמְן וְכֹלֶפֶל וְדָדַע בְּנֵי מַחֹל וַיְהִי שְׁמוֹ בְּכָל הַגּוֹיִם סְבִיב: וַיִּדְבֶּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְפֵי: וַיִּדְבֶּר עַל הָעֵצִים מִן הָאֲרָז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד הָאֲזוּב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיִּדְבֶּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף וְעַל הָרֶמֶשׂ וְעַל הַדְּגָיִם: וַיָּבֵאוּ מִכָּל הָעַמִּים לְשִׁמְעַע אֶת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל מַלְכֵי הָאֲרָץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת חָכְמָתוֹ (מל"א ה', ט-יד). נראה כי פסוקים אלה מכוונים אותנו לספר משלי ולקהלת בהם נכתבו דברי חכמה ומשלים של שלמה. בפסוקים אלה מתוארת גם התפעלותם של העמים האחרים מחכמתו של שלמה, (דבר הבא לידי ביטוי גם בסיפור על הביקור של מלכת שבא בארמון שלמה - מל"א י', א-ג). מעדויות אלה אנו למדים שהיה שיח בין חכמי העמים השונים, הם הכירו זה את זה, שמעו ולמדו זה מחכמתו של זה, וכך נוצרו קשרים והשפעות הדדיות, שניתן לראות הדים להן בדמיון בין ספרי החכמה של עמים שונים.

שאלה לעיון

נסו למצוא קשר בין הרעיונות המופיעים בספר משלי (עליהם למדנו היום) לבין ההתנהלות של שלמה למעשה, כמלך וכאדם?

דברי החכמה של שלמה המופיעים בספר משלי מתחברים לסיפור חייו של שלמה, ונמנה כאן כמה רעיונות:

א. חשיבות השמיעה בקול האב - שלמה המשיך את דוד אביו באופן מוצהר ומובהק. ואף קיבל צוואה מפורטת מדוד בכמה נושאים וקיים אותה (מל"א ב').

ב. מקור החכמה של שלמה הוא אלוהי - ספר מלכים מדגיש ששלמה ביקש מה' חכמה וקיבל את מבוקשו (מל"א ג')

ג. הקשר בין החכמה לצדיקות ולהצלחה - אצל שלמה היה קשר מובהק בין שלושת הדברים. הוא היה חכם גדול, וחכמתו הרבה עזרה לו להצליח במלכותו ולהביאה לשיא מבחינה מדינית, פוליטית וכלכלית. יחד עם זאת הוא העמיד את עבודת ה' במרכז מלכותו, ובנה את המקדש בסמוך לבית המלך.

ד. האישה הזרה - נראה כי אין זה מקרה ששלמה המלך עוסק בספר משלי בהתמודדות עם האישה הזרה וההשפעה התרבותית הזרה, ונראה כי בחייו של שלמה היה קשר בין הבנת "האישה הזרה" כפשוטו לבין הבנת "האישה הזרה" כמשל לתרבות זרה: ההתמודדות הקשה של שלמה הייתה בעניין הנשים הזרות. שלמה נשא נשים נוכריות בעקבות בריתות שכרת עם עמים רבים. נישואין אלה הכניסו לירושלים תרבות זרה והיוו מכשול גדול במלכותו של שלמה, ומקור להידרדרות רוחנית ומדינית (מל"א י"א).

סיכום:

ספר משלי הוא ספר "חכמה" - מכיל קבצים של נאומי הגות ופתגמי חכמה, המיוחסים לשלמה המלך, שהיה "החכם באדם", לפי המתואר בספר מלכים. מטרת דברי החכמה היא להדריך את האדם בדרך נכונה בחיים. תפיסת העולם החינוכית המוצגת בספר משלי היא מאד ברורה: מקור החכמה הוא אלוהי. לכן, לימוד החכמה איננו אישי עצמאי אלא עובר במסורת מאב לבנו, ונסמך על יראת ה' ולא על חכמה אנושית. השמיעה בקול האב מובילה לחכמה; החכמה מביאה לצדיקות; החכמה והצדיקות הן המפתח להצלחה בחיים: החכם הוא הצדיק והוא המצליח בחיים.

להרחבה

[מבוא לספר משלי וסדרה של הרב אלקנה שרלו על משלי](#)

[הרב פרופ' יהודה ברנדס - ספר משלי: דעת, חכמה ומוסר](#)

[ד"ר נח חכם - מבנה ומשמעות בספר משלי](#)

[הרב פרופ' יהודה ברנדס - תורת המידות בספר משלי](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפתיחת ספר משלי](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד למשלי א'-ד'](#)